

Ανθρώπινα δικαιώματα και εκπαίδευση

Αικατερίνη Κ. Φραντζή

Διδάκτορας Φιλοσοφίας, Μεταπτυχιακό Επιστημών Αγωγής

1. Εισαγωγή

Η κοινωνική ανησυχία για τη σύγχρονη παγκοσμιοποίηση έγκειται στο γεγονός ότι η ύπαρξη διαφορετικών πολιτιστικών, ηθικών και πολιτικών σφαιρών επιρροής, ο μετασχηματισμός των ανθρώπινων αντιδράσεων και στόχων, οι πολιτικές και οικονομικές διεργασίες, η διαμεσολάβηση της τεχνολογίας και των νέων τύπων επικοινωνίας, η ένταση και η έκταση εμφάνισης ειδικών φαινομένων αποτελούν προκλήσεις για τη διεθνή δικαιοσύνη, τα περιβαλλοντικά προβλήματα, τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη ευημερία γενικά. Οι άνθρωποι υποχρεώνονται να εξοικειωθούν με τον πλουραλισμό και τη διαφορετικότητα της κοινωνίας τους, με υποχρεώσεις προς απομακρυσμένους συνανθρώπους τους και με διακριτά παγκόσμια προβλήματα που επιζητούν λύση, όπως η μετανάστευση, οι πρόσφυγες, τα περιβαλλοντικά θέματα, οι πόλεμοι ή η τρομοκρατία. Σε αυτές τις συνθήκες, η σύγχρονη παγκόσμια κοινότητα έχει ανάγκη από καλά πληροφορημένους και δραστήριους πολίτες, που είναι έτοιμοι να λάβουν ηθική στάση απέναντι στο σωστό ή λάθος και να συμμετέχουν σε πράξεις που θα επιφέρουν θετικές αλλαγές καθοδηγούμενοι από ένα σύστημα αξιών που θέτει τη δικαιοσύνη και το ενδιαφέρον για όλους σε προτεραιότητα. Η επιβίωση της ανθρώπινης κοινωνίας εξαρτάται από τη διδαχή αξιών, διότι, αν ο άνθρωπος συνεχίσει εντατικά να εξαντλεί τους φυσικούς πόρους, να πολεμά για ιδεολογικούς, οικονομικούς ή θρησκευτικούς λόγους, να καταπιέζει κοινωνικές ομάδες ανάλογα με το γένος, τη φυλή, το χρώμα, την εθνικότητά τους, τότε η υδατή κοινωνία, όπως την φανταζόμαστε, δεν μπορεί να υπάρξει.

Το σχολείο είναι ο κυριότερος φορέας ανθρωπισμού, που στην ουσία του σημαίνει σεβασμό για την ανθρώπινη φύση. Η υποστήριξη των ανθρώπινων δικαιωμάτων είναι σημαντική για την επιβίωση της ανθρώπινης κοινωνίας, καθώς η άρνηση αυτών των δικαιωμάτων στα ανθρώπινα όντα θέτει τη βάση για πολιτικούς και κοινωνικούς πολέμους και αναταραχές, για εχθροπραξίες μεταξύ των κρατών και των ομάδων μέσα στα ίδια τα κράτη (United Nations, 1980). Ο κάθε εκπαιδευτικός μπορεί να διαπιστώσει ότι η απουσία δικαιωμάτων, αλλά και υποχρεώσεων, ακόμα και στο μικρόκοσμο της τάξης, οδηγεί σε διαμάχες και τε-

λικά στο χάος. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι οι συνθήκες που δικαιούνται να απολαμβάνει κάθε άνθρωπος από το γεγονός και μόνο ότι είναι άνθρωπος, όπως και να μεταχειρίζεται τους συνανθρώπους του με ισοτιμία και αξιοπρέπεια. Έτσι, η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα μπορεί να αποτελέσει τον ενοποιητικό εκείνο παράγοντα που συγκεντρώνει τις σύγχρονες προσπάθειες για δημιουργία συνειδητοποιημένων πολιτών μέσα σε κάθε κοινότητα, σε κάθε κράτος και στον αλληλεξαρτώμενο κόσμο.

Η αρχική ώθηση στην Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δόθηκε το 1946 με το Καταστατικό των Ηνωμένων Εθνών για προαγωγή και έμφαση στα ανθρώπινα δικαιώματα. Οι αρχές της Εκπαίδευσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στηρίζονται στην αξιοπρέπεια, την ανεκτικότητα και την ειρήνη, εκπαιδεύοντας άτομα και ομάδες να σέβονται, να υπερασπίζονται και να αμύνονται για τα δικαιώματά τους. Αυτά τα δικαιώματα αποτέλεσαν την ουσία της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών, που ψηφίστηκε το 1948, θεωρώντας την υπεράσπιση και την απόδοση των ανθρώπινων δικαιωμάτων υπόθεση παγκόσμιας ευθύνης. Ο πρόλογος της Διακήρυξης ορίζει ότι ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα και τις πρωταρχικές ελευθερίες θα εδραιωθεί μέσω της διδασκαλίας και της εκπαίδευσης.

Βέβαια, πολλοί χαρακτηρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα ως σύγχρονο δυτικό εφεύρημα, που προήλθε από τη σύνταξη της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών. Στην πραγματικότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα πρωτοεμφανίστηκαν σε μη δυτικές κουλτούρες, όπως οι ασιατικές χώρες ή οι ιθαγενείς πληθυσμοί της Αμερικής, με τις πιο διαδεδομένες φιλοσοφικές τους ρίζες στην Αρχαία Ελλάδα.

2. Η Δεκαετία της Εκπαίδευσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Τα Ηνωμένα Έθνη ανακήρυξαν τα έτη 1995-2004 ως τη Δεκαετία της Εκπαίδευσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Στη διάρκεια αυτής της δεκαετίας τα έθνη καλούνται να προαγάγουν και να εφαρμόσουν την Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σε όλους τους τομείς της κοινωνίας τους. Η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα θα πρέπει να στηρίζεται στις βασικές αρχές της ειρήνης, της ανεκτικότητας, της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ανάπτυξης και της δημοκρατίας (United Nations, 1990). Η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα έχει οριστεί από τον Ύπατο Αρμοστή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών ως προσπάθεια διαπαιδαγώγησης, διάδοσης και πληροφόρησης που στοχεύει στην οικοδόμηση μιας παγκόσμιας κουλτούρας των ανθρώπινων δικαιωμάτων διά της μετάδοσης γνώσεων, δεξιοτήτων και διαμόρφωσης στάσεων που επιδιώκουν:

1. την ενίσχυση του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και για τις θεμελιώδεις ελευθερίες

2. την ολόπλευρη ανάπτυξη της ανθρώπινης προσωπικότητας και του αισθήματος της αξιοπρέπειας·
3. την προαγωγή της κατανόησης, του σεβασμού, της ισότητας φύλων και της φιλίας μεταξύ κρατών, αυτόχθονων κατοίκων και φυλετικών, εθνικών, θρησκευτικών και γλωσσικών ομάδων·
4. την προσφορά δυνατοτήτων σε όλα τα άτομα να μετέχουν ενεργά σε μια ελεύθερη κοινωνία·
5. την επέκταση των δραστηριοτήτων των Ηνωμένων Εθνών για την προώθηση της ειρήνης.

Η υπηρεσία της Ύπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα σε συνεργασία με τον Εκπαιδευτικό, Επιστημονικό και Πολιτιστικό Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών (UNESCO) έκαναν μία προκαταρκτική παγκόσμια εκτίμηση της Δεκαετίας της Εκπαίδευσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα των Ηνωμένων Εθνών. Μερικά κράτη ερωτήθηκαν για την πρόοδο που σημείωσαν προς την εφαρμογή μιας εθνικής Εκπαίδευσης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Η εκτίμηση των αποτελεσμάτων έδειξε ότι τα κράτη είχαν επικυρώσει συνθήκες και είχαν διακηρύξει την υποστήριξή τους στην Εκπαίδευση για τα Δικαιώματα των Ανθρώπων, αλλά λίγα, αν όχι ελάχιστα, είχαν αναπτύξει ή εφαρμόσει εθνικά προγράμματα (United Nations, 2000). Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (NGOs) είχαν διαδραματίσει σημαντικά αυξημένο ρόλο στη διάδοση πληροφοριών περί των ανθρώπινων δικαιωμάτων και είχαν αναπτύξει σχέδια δράσης. Αυτές οι εκτιμήσεις ανέδειξαν την αναγκαιότητα να αυξηθεί η βοήθεια και η συνεργασία ανάμεσα σε μη κυβερνητικές οργανώσεις, κυβερνητικούς οργανισμούς και επιτροπές ανθρώπινων δικαιωμάτων. Στην Ελλάδα, δραστηριότητα ανάπτυξης και πειραματικής εφαρμογής εκπαιδευτικών προγραμμάτων για τα ανθρώπινα δικαιώματα και επιμορφωτικά σεμινάρια για εκπαιδευτικούς έχουν επιδείξει το παράρτημα της Διεθνούς Αμνηστίας και το «Ινστιτούτο Εκπαίδευσης για την Ειρήνη», παράρτημα του Ecole-Instrument de Paix.

Τα εμπόδια και οι ανάγκες που εντοπίστηκαν κατά τη βραχυπρόθεσμη εκτίμηση της δεκαετίας για την Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα ήταν κυρίως οικονομικής φύσης. Η έλλειψη οικονομικών πόρων εμπόδισε την ανάπτυξη και την πραγματοποίηση των εκπαιδευτικών σχεδίων. Μία ακόμη δυσκολία ήταν η έλλειψη πλήρους κατανόησης των θεμάτων που αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, η οποία οδήγησε στο να μη συζητούνται αυτά τα θέματα σε όλες τους τις διαστάσεις. Το σύννηθες εμπόδιο ήταν πως, καθώς οι εκπαιδευτικοί φορείς ή οργανώσεις υιοθετούν τη φιλολογία περί ανθρώπινων δικαιωμάτων, η λειτουργία τους δεν είναι συνεπής με τη θεωρία, διότι η δράση τους διαμορφώνεται κυρίως από δυνάμεις που επικρατούν στην ευρύτερη κοινωνία και οι οποίες δρουν ανασταλτικά. Η ιεραρχία δυνάμεων και σχέσεων στην κοινωνία αντανά-

κλάται στη λειτουργία της εκπαίδευσης μέσω του σχολείου. Άλλωστε, το σχολείο είναι ο μικρόκοσμος της κοινωνίας.

Τα μέχρι σήμερα προτεινόμενα προγράμματα της Εκπαίδευσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου επικεντρώνονται περισσότερο στην κατανόηση και την ενημέρωση παρά στην πράξη και δράση. Τέτοια προγράμματα συνήθως επιλέγουν το δρόμο της ουδετερότητας στην προσπάθειά τους να μη φέρουν σε δύσκολη θέση ανθρώπους διαφορετικής κουλτούρας και πολιτικών πεποιθήσεων. Όμως, το μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα θα έλθει μόνο όταν η εκπαίδευση συμπεριλάβει το στοιχείο της αποτελεσματικής δράσης.

3. Ανθρώπινα δικαιώματα και Δημοτικό Σχολείο

Τα εκπαιδευτικά προγράμματα για τα ανθρώπινα δικαιώματα που δημιουργούνται απευθύνονται κυρίως στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, αφήνοντας έξω μία σημαντική βαθμίδα εκπαίδευσης, την πρωτοβάθμια. Εντούτοις, ο Schmidt-Sinns (1980) επισημαίνει ότι είναι λάθος να περιμένουμε μέχρις ότου τα παιδιά φτάσουν στην εφηβεία για να τους διδάξουμε βασικές αρχές, γιατί πολιτικές και κοινωνικές στάσεις όπως η ενσυναίσθηση και η αλληλεγγύη, η συναίσθηση της ελευθερίας και της συνείδησης του σωστού και του λάθους διαπλάθονται από μικρότερη ηλικία. Η κοινωνική αλλαγή μπορεί να προέλθει από το επίπεδο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης χρησιμοποιώντας την προ-κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών ως φορέα αλλαγής. Η παιδική ηλικία είναι μία κρίσιμη περίοδος για την ανάπτυξη πεποιθήσεων, καθώς τότε σημειώνεται ραγδαία γνωστική ανάπτυξη. Πολιτική κοινωνικοποίηση, σκέψη, συμπάθεια, ανάληψη ρόλων, ενδυνάμωση, υπευθυνότητα, παγκόσμια συνείδηση, ενδιαφέρον για δικαιοσύνη, αίσθηση της ελευθερίας, φιλίες αναπτύσσονται βαθμιαία στα παιδιά της σχολικής ηλικίας, ενώ η περιέργεια, η προθυμία, η δεκτικότητα στη μάθηση για τον κόσμο αρχίζουν ήδη να εμφανίζονται στα προσχολικά χρόνια φοίτησης.

Μία σειρά μελετών δείχνει ότι η μέση παιδική ηλικία (7-12) είναι μια περίοδος προ-κοινωνικής συμπεριφοράς, που δηλώνεται με αυξημένη προσοχή για συμμόρφωση και διαμόρφωση θετικών στάσεων προς τους διαφορετικούς συνανθρώπους από ό,τι η ώριμη ηλικία (Torney, 1980). Προ-κοινωνική συμπεριφορά είναι εκείνη η οποία εκδηλώνεται με εύνοια για τους άλλους ανθρώπους. Η προ-κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών είναι ένα σύνθετο φαινόμενο, που επηρεάζεται και εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, όπως η ηλικία, η προσωπικότητα, τα κίνητρα, οι πολιτιστικοί παράγοντες η κοινωνικοποίηση και οι συνθήκες κάθε περίπτωσης που χρήζει αλληλοβοήθειας. Σχετίζεται, δηλαδή, τόσο με γενικά προσωπικά χαρακτηριστικά όσο και με τις συνθήκες του περιβάλλοντος.

Τρία στοιχεία συνδέουν την Εκπαίδευση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με την προ-κοινωνική συμπεριφορά των παιδιών και τη διευκολύνουν: η συμπάθεια, η ανάληψη ρόλων και η υπευθυνότητα. Η συμπάθεια είναι μία κατάσταση

στοργής-ενδιαφέροντος που αφορά το συναισθηματικό ταίριασμα ή αλλιώς την υποκατάσταση αισθημάτων ίδιων με του συνανθρώπου. Τα παιδιά του Δημοτικού Σχολείου μπορούν να νιώσουν συμπάθεια για μακρινά θύματα και ανθρώπους που υποφέρουν και με αυτά τα συναισθήματα ενεργοποιείται η προ-κοινωνική τους συμπεριφορά. Η συμπάθεια βοηθάει να μειωθεί μακροπρόθεσμα ο εθνοκεντρισμός, ο εγωκεντρισμός και ο στερεότυπος τρόπος σκέψης. Η ανάληψη ρόλων είναι η ικανότητα των παιδιών να δουν μία κατάσταση από την οπτική γωνία ενός άλλου ανθρώπου και να έρθουν στη θέση ανθρώπων με εμπειρίες τις οποίες δεν μπορούν άμεσα τα ίδια να βιώσουν. Πολλοί ερευνητές πιστεύουν ότι η ανάληψη ρόλων είναι προαπαιτούμενο για τη συμπαθητική ανταπόκριση και τις προ-κοινωνικές πράξεις. Η υπευθυνότητα μέσα στην τάξη ενισχύει τους μαθητές να είναι πρόθυμοι και ικανοί να υπερασπιστούν τους εαυτούς τους και να πρωτοστατούν στη μάθησή τους. Τα παιδιά με υπευθυνότητα, γενικότερα, αναπτύσσουν θετικές εξωστρεφείς προσωπικότητες και ενδιαφέρονται να συμμετέχουν ενεργά στις δραστηριότητες της τάξης, συχνά για να ωφελούν τους άλλους. Η υπευθυνότητα, βέβαια, αναπτύσσεται στο δημοκρατικό σχολείο, όπου οι απόψεις των μαθητών είναι σεβαστές και τους δίνονται ευκαιρίες να αποφασίζουν για τη μάθησή τους και τη δόμηση της τάξης. Είναι σημαντικό ότι, για να σέβονται τα παιδιά τους συνανθρώπους τους, πρέπει πρώτα να έχουν αποκτήσει αυτοσεβασμό, και αυτό είναι κάτι που εδραιώνεται από τα πρώτα σχολικά χρόνια σε μία δημοκρατική τάξη, όπου τα δικαιώματα των μαθητών εκτιμώνται ισότιμα.

4. Προϋποθέσεις για εκπαιδευτική εφαρμογή

Δύο έννοιες κατέχουν κεντρική θέση στο πλαίσιο του ορισμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών: η μία είναι η έννοια της υπευθυνότητας, όπως προαναφέρθηκε, η οποία ορίζεται ως η διαδικασία που κάνει ικανά τα άτομα, τις κοινότητες και τους οργανισμούς να αυξήσουν τον έλεγχο και τη δυνατότητα λήψης αποφάσεων για την ίδια τους τη ζωή, και η δεύτερη έννοια είναι ο απώτατος στόχος των ανθρώπων που εργάζονται μαζί για να στηρίξουν μία κουλτούρα ειρήνης. Πάντως, η προσδοκία πως μόνο η μάθηση θα φέρει έναν πιο ασφαλή, παραγωγικό και δίκαιο κόσμο δεν έχει ποτέ επαληθευτεί. Η εδραίωση των ανθρώπινων δικαιωμάτων είναι ένα βήμα στη σωστή κατεύθυνση προς την πραγμάτωση ενός πιο δίκαιου και παραγωγικού κόσμου. Όμως η διδασκαλία μόνο δεν μπορεί να ολοκληρώσει το έργο. Η πράξη είναι εκείνη που θα υποστηρίξει τη μάθηση. Όπως ο Paulo Freire υποστηρίζει, η γνώση καθαυτή δεν είναι μια πράξη με την οποία ένα υποκείμενο μετατρέπεται σε αντικείμενο πειθήνιο και παθητικό, για να δέχεται τα πράγματα που άλλοι του δίνουν ή του επιβάλλουν. Στη γνωστική διαδικασία, το μόνο άτομο που πραγματικά μαθαίνει είναι αυτό που στέκεται ικανό να εφαρμόσει την κατάλληλη γνώση σε συγκεκριμένες υπαρκτικές καταστάσεις. Ο ίδιος παιδαγωγός γράφει ότι η εκ-

παίδευση δεν είναι ποτέ ουδέτερη και πρέπει να θέτει στους μαθητευόμενους πιο δυναμικό ρόλο, αυτόν των κριτικά σκεπτόμενων ατόμων, που δραστήρια αμφισβητούν και μετασχηματίζουν την ίδια τους τη γνώση.

Απαραίτητη προϋπόθεση ανθρωπιστικής παιδείας για τον πραγματιστή John Dewey είναι το δημοκρατικό σχολείο. Δημοκρατικό σχολικό περιβάλλον σημαίνει εφοδιασμό των μαθητών με εμπειρίες ζωής με τις οποίες θα αναπτύξουν τα δημοκρατικά ιδεώδη της ισότητας, της ελευθερίας και της κοινότητας ανθρώπων. Είναι σημαντικό να δημιουργούνται δραστηριότητες κοινωνικής συμμετοχής και δράσης, ώστε οι μαθητές να ευεργετούν την κοινότητα στην οποία ζουν και να επιλύουν προσωπικά και κοινωνικά προβλήματα. Τέτοια σχέδια δράσης περιλαμβάνουν εθελοντική εργασία, οικονομική ενίσχυση κάποιας ανθρωπιστικής οργάνωσης, σύνταξη ερευνών, αποστολή επιστολών σε οργανισμούς ή κρατικούς φορείς κ.λπ.

Ο Richardson (1982) αναλύει τη δημιουργία δημοκρατικού κλίματος στην τάξη σε επιμέρους στόχους:

- α) θεώρηση και αποδοχή της γνώσης και της γνώμης που ήδη κατέχουν οι μαθητές·
- β) γνωριμία και ανάπτυξη εμπιστοσύνης και σεβασμού μεταξύ των συμμετεχόντων·
- γ) απόκτηση του αισθήματος της αυτοπεποίθησης μέσω της επιτυχούς εκτέλεσης απλών δραστηριοτήτων·
- δ) απόκτηση της αίσθησης ενότητας·
- ε) υιοθέτηση μιας προβληματο-κεντρικής και προαξιο-κατευθυνόμενης προσέγγισης στο αντικείμενο μάθησης·
- στ) συνειδητοποίηση ότι το γνωστικό αντικείμενο μπορεί να αμφισβητηθεί·
- ζ) κινητοποίηση και δραστηριοποίηση των μαθητών με έναυσμα τις δικές τους προκαταλήψεις και άγνοια·
- η) ανάληψη μέρους της ευθύνης για το σχεδιασμό και τη διαχείριση των μαθημάτων από τους μαθητές.

Δημοκρατικό σχολείο, στην ουσία, σημαίνει η σχολική τάξη να αποκτήσει το χαρακτήρα της ανθρώπινης κοινότητας. Χαρακτηριστικά μιας τέτοιας κοινότητας όπως ακριβώς και στην ευρύτερη κοινωνία, είναι ο σεβασμός και η εκτίμηση μεταξύ των μελών, η συνεργασία και η αφοσίωση στην εργασία προς το κοινό καλό. Από μία άποψη η κοινότητα ταυτίζεται με την «ανθρωπότητα». Θεωρείται ένας κοινωνικός σχηματισμός που περικλείει διάφορα κοινά και σεβαστά στοιχεία (εμπειρίες, αντιληπτικά σχήματα, σύστημα αξιών, πεποιθήσεις) και ο οποίος στοχεύει στη δημιουργία ευρύτερων κοινών στοιχείων (έθνος, αυτονομία, ενότητα). Ο Alasdair MacIntyre ισχυρίζεται πως είναι σημαντική η ίδρυση πολιτικών μορφών κοινότητων, πάνω στις οποίες μπορούν να στηριχθούν ο πολιτισμός, η σκέψη και η ηθική ζωή κατά τις σκοτεινές εποχές στις οποίες ζούμε. Χρειαζόμαστε τη μορφή της ανθρώπινης κοινότητας στη σχολική τάξη, η οποία

δεν είναι μοντέλο αναχρονιστικών αντιλήψεων αλλά πεδίο ανοικτού πνεύματος ανεκτικότητας και ερευνητικής διάθεσης.

5. Προσδοκίες από τη Διαπαιδαγώγηση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Στα άρθρα 26 και 28 της Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, η Εκπαίδευση για τα Δικαιώματα του κάθε ανθρώπου είναι το πρώτιστο δικαίωμα, που οδηγεί στην ολόπλευρη και ελεύθερη ανάπτυξη του ατόμου. Οι άνθρωποι εμβαθύνουν περισσότερο από μια απλή γνώση στο επίπεδο πλέον της κριτικής σκέψης και δράσης που απαιτείται για μια κοινωνική αλλαγή. Πρέπει να αλλάξει η κοινή αντίληψη ότι οι απλοί άνθρωποι δεν μπορούν να ελέγξουν αυτά που συμβαίνουν στον κόσμο και την κοινωνία, διότι πίσω από αυτά βρίσκονται μεγαλύτερες δυνάμεις. Οι μικρές αλλαγές που προκαλούνται από συνειδητοποιημένους πολίτες μπορούν μακροπρόθεσμα να αλλάξουν τον κόσμο, όπως εικάζει η Margaret Mead.

Η Εκπαίδευση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στοχεύει να ενημερώσει τα παιδιά για τα δικαιώματά τους και να τα ενδυναμώσει να αγωνιστούν γι' αυτά, ενισχύει τον έλεγχο τους πάνω στη ζωή τους και στις αποφάσεις που την επηρεάζουν. Η δημιουργία στάσεων είναι πιο σημαντική από τη γνώση κατά την Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Στο σημερινό κόσμο, γεμάτο από αλληλοσυγκρουόμενες ανάγκες και συμφέροντα, οι αρχές των ανθρώπινων δικαιωμάτων προσδοκούν σε ένα παγκόσμιο στήριγμα για τη δράση προς την ειρήνη και τη δικαιοσύνη. Η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα δεν αποτελεί πανάκεια για τα δεινά της ανθρωπότητας, αλλά προσφέρει τα εργαλεία για υπεράσπιση και επίλυση των συγκρούσεων, για υποστήριξη της ειρήνης μεταξύ εθνών και ανθρώπων. Η διδασκαλία της ειρηνικής συμβίωσης στα παιδιά είναι το κλειδί για την προσωπική αλλαγή και τη θεώρηση νέων τρόπων σκέψης. Τα κράτη πρέπει να θεωρήσουν τα ευρύτερα θέματα της ανάπτυξης και της δημοκρατίας σε συσχετισμό με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ανάπτυξη και η δημοκρατία δεν συντελούνται εν απουσία μιας διαφωτισμένης και πληροφορημένης κοινωνίας πολιτών. Η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα είναι μια μακροπρόθεσμη στρατηγική προς την ύπαρξη ειρηνικής και ισότιμης κοινωνίας.

Στις λιγότερο αναπτυγμένες και στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπου η ανάγκη για βασικά αγαθά και η έλλειψη υποδομής είναι κυρίαρχα, η Εκπαίδευση για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου μπορεί να φαίνεται περιττή μπροστά σε άλλες, πιο πιεστικές ανάγκες. Όμως, σε αυτές τις χώρες η Εκπαίδευση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα μπορεί να διασφαλίσει ότι συντελείται πραγματική κοινωνική ανάπτυξη, η οποία στη συνέχεια ενθαρρύνει την προάσπιση και συνειδητοποίηση των ανθρώπινων δικαιωμάτων. Στη σύγχρονη πραγματικότητα, όπως φαίνεται από την αναφορά για το έτος 2000 της Human Rights Watch, ο κύκλος των προβλημάτων επί των ανθρώπινων δικαιωμάτων έχει διευρυνθεί πολύ περισσότερο από τη δυνατότητα καταγραφής τους. Αυτό συμβαίνει σε αντίθεση με το

γεγονός ότι όλα τα κράτη και οι συμφωνίες σε διεθνείς συνθήκες τυπικά συντονίζουν τα θεσμικά δικαιώματα με το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Ολοφάνερα, υπάρχει κενό μεταξύ θεωρίας και πράξης, που, όπως τονίστηκε ήδη, είναι από τα βασικότερα εμπόδια για ευόδωση των στόχων της Εκπαίδευσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

Οπωσδήποτε, η ένταξη της Εκπαίδευσης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου στο αναλυτικό πρόγραμμα του σχολείου είναι ένα δύσκολο και προκλητικό εγχείρημα. Εντούτοις, είναι το σημαντικότερο μέσο στη σύγχρονη εποχή, για να προασπίσουμε το κύριο ανθρωπιστικό ιδεώδες διαφωτισμένων ιστορικών εποχών, όπως αυτό συνοπτικά αναφέρεται στο Άρθρο 1 της Παγκόσμιας Διακήρυξης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων: «Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα. Είναι προικισμένοι με λογική και συνείδηση και οφείλουν να συμπεριφέρονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφότητας.»

Βιβλιογραφία

- Branson-Stimmann, M. & Tomey-Purta, J. (1982). *International Human Rights, Society, and the Schools*. Washington D.C.: National Council for the Social Studies.
- Dewey, John (1924). The Schools as a Means of Developing a Social Consciousness and Social Ideals in Children. In J. A. Boyston (ed.), *The Collected Works of John Dewey: The Middle Works, 1899-1924*, Vol. 15. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.
- Human Rights Watch (2000). *Human Rights Watch World Report*. New York: Human Rights Watch.
- Richardson, R. (1982). *Justice and Equality in the classroom. The design of Lessons*. Heslington. York: University of York.
- Schmidt-Sinns, D. (1980). How can we teach Human Rights? *International Journal of Political Education*, 3, 177-185.
- Torney, J. V. (1980). The Social Studies Should Include More Discussion of International Human Rights. *Social Education*, May, 399-403.
- Torney-Purta, J. (1984). Human Rights. In N.J. Graves, J.O. Dunlop, & J.V. Torney-Purta (eds), *Teaching for International Understanding, Peace, and Human Rights* (pp. 59-84). Paris: UNESCO.
- United Nations (1948). *Universal Declaration of Human Rights*. U.N.General Assembly. Online: <http://www.unhchr.ch/udhr/lang/grk.htm>
- United Nations (1980). *What are Human Rights?* New York: United Nations.
- United Nations (1990). *United Nations and human rights, 1945-1995*. New York: U.N. Department of Public Information.
- United Nations (2000, September). *Report of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the mid-term global evaluation of the progress made towards the achievement of the objectives of the United Nations Decade for Human Rights Education (1995-2004) (A/55/360)*. Geneva, Switzerland: U.N. General Assembly.